

УДК: 911.3

**ЗЕРНОВИЙ КОМПЛЕКС УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН,
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

кандидат географічних наук, Сосницька Я.С., Саган Я.П.

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна

Метою статті є аналіз сучасного стану зернового комплексу України, його проблеми, перспективи розвитку та експортні можливості. Представлено результати дослідження сучасного стану зернового комплексу України. З'ясовано структуру посівної площі зернових сільськогосподарських культур та структуру їх експорту. Зроблено регіональний аналіз виробництва зернових культур в розрізі областей. Проаналізовано динаміку розвитку зернового комплексу України упродовж 2011-2015 рр. Дослідження побудовано та статистичних матеріалах Головного управління статистики України. Основні результати проілюстровано в діаграмах та картосхемах.

Ключові слова: зерновий комплекс, зернові культури, посівна площа, валові збори, урожайність, експорт.

*кандидат географических наук, Сосницька Я.С., Саган Я.П.
Зерновой комплекс Украины: современное состояние, проблемы и перспективы развития / Восточноевропейский национальный университет имени Леси Украинки, г. Луцк, Украина*

Целью статьи является анализ современного состояния зернового комплекса Украины, его проблемы, перспективы развития и экспортные возможности. Представлены результаты исследования современного состояния зернового комплекса Украины. Выяснена структура посевной площади зерновых

сельскохозяйственных культур и структура их экспорта. Сделан региональный анализ производства зерновых культур в разрезе областей. Проанализирована динамика развития зернового комплекса Украины на протяжении 2011-2015 гг. Исследования построено и статистических материалах Главного управления статистики Украины. Основные результаты проиллюстрированы в диаграммах и картах.

Ключевые слова: зерновой комплекс, зерновые культуры, посевная площадь, валовые сборы, урожайность, экспорт.

Candidate of Geographical Sciences, Sosnitsky Y.S., Sagan Y.P. Grain-growing complex of Ukraine: the modern state, problems and prospects of development / Lesya Ukrainka Eastern European National University, Lutsk, Ukraine

The aim of the article are an analysis of the modern state of grain-growing complex of Ukraine, of his problem, prospect of development and export capacities. The results of research of the modern state of grain-growing complex of Ukraine are presented. The structure of sowing area of agricultural grain-crops and structure of their export are found out. The regional analysis of production of grain-crops is done in the cut of areas. The dynamics of development of grain-growing complex of Ukraine is analysed during 2011-2015. Research it is built and statistical materials of Main administration of statistics of Ukraine. Basic results are illustrated in diagrams and map.

Keywords: grain-growing complex, grain-crops, sowing area, gross collections, productivity, export.

Постановка наукової проблеми. Зернове господарство України є стратегічною галуззю економіки. Адже ринок зерна – це основа стабільності продовольчого ринку, джерело не тільки виробництва

хлібобулочних виробів, але й кормова база для виробництва тваринницької продукції, а також сировини для переробної промисловості. Серед базової сільськогосподарської продукції, яка гарантує продовольчу безпеку країни, зерно займає особливе місце. Це зумовлено винятково важливим його значення безпосередньо для виготовлення висококалорійних продуктів харчування і насамперед хліба.

Майже на усіх історичних етапах розвитку суспільства зерно було і нині залишається важливим джерелом багатства України. Воно є важливим експортним продуктом, що забезпечує значні надходження валютних коштів, а в сільськогосподарських підприємствах є основою грошових надходжень і прибутків. Однак протягом останніх років Україна є виробником і експортер фуражного зерна, а виробництво хлібних культур та круп'яних є незначним не дивлячись на природні та соціально-економічні ресурси. Саме ці культури можуть забезпечити більші доходи сільськогосподарських підприємств і держави загалом. Така постановка визначила тематику нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам становлення та розвитку, функціонуванню експортного потенціалу зернопродуктового комплексу присвяченні наукові праці багатьох вчених, зокрема Андрійчука В.Г., Бойка С.М., Власова В.І., Гайдуцького А.П., Лебідь В. М., Прищепи К. Є., Шпичака О.М., Юхновського О.І. та інших науковців. Однак залишається відкритою проблемою особливостей регіонального розвитку зернового комплексу.

Метою статті є аналіз сучасного стану зернового комплексу України, його проблеми, перспективи розвитку та експортні можливості.

Результати досліджень. Виробництво зернових культур є основним напрямом в АПК України. Кукурудза, пшениця та ячмінь – це три основні культури, що формують основу в рослинництві України. Про це свідчить структура виробництва зернових і зернобобових культур у 2015р. , що продемонстровано у рис.1.

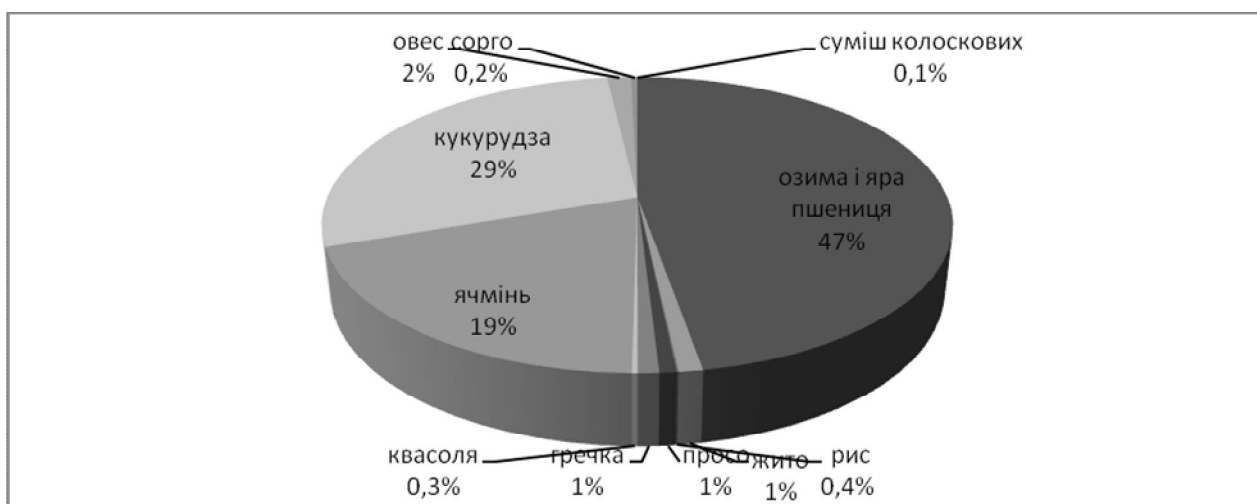

Рис. 1. Структура посівної площі під зерновими культурами України у 2015 р., % [9].

У 2015 р. під зерновими і зернобобовими культурами було зайнято 14728,1 тис. га (55,1% загальної посівної площі), що на 2% більше ніж у 2011 р. У структурі посівної площі лідируючі місця посідають пшениця 47 % (6853,6 тис. га), кукурудза - 29 % (4137,4 тис. га) та ячмінь – 19 % (2818,7 тис. га). На інші зернові культури припадає 5 % посівної площі [9].

Попри усі політичні, економічні чи навіть природні негаразди урожайність зернових і зернобобових культур в Україні залишалась на тому ж рівні, що і у 2011 р. і становила 55,6 ц/га. В декількох областях урожайність зменшилась, а саме: Вінницька (-10%), Донецька (-5,7%), Житомирська(-7,1%), Київській (6,7%), Харківська (-5,7%), Луганська (

-7,1%), Чернівецька (-6,1%), Чернігівська (-5,2 %). На даний показник впливають природно-географічні чинники, відповідно урожайність зернових зростає у південному напрямку.

У структурі зернових культур України найбільші валові збори пшениці 61893,1 тис. т, урожайність 39,9 ц/га. Найбільші валові збори пшениці у Харківській (461,2 тис. т), Запорізькій (541 тис. т), Дніпропетровській (549 тис. т.), Одеській (549 тис. т), Миколаївській (336,6 тис. т), Вінницькій (397 тис. т) та Херсонській (361,1 тис. т) областях. На ці області припадає 38,9 % валового збору пшениці України. Найменші валові збори пшениці в Закарпатській, Івано-Франківській та Чернівецькій областях [9]. З 2011 до 2015 рік ми спостерігаємо збільшення посівних площ цієї культури на 8,8 %. Основними країнами-експортерами української пшениці є: Єгипет, Іспанія, Бангладеш, Пакистан, Південна Корея, Марокко, Туніс, Таїланд, Ізраїль, Філіппіни.

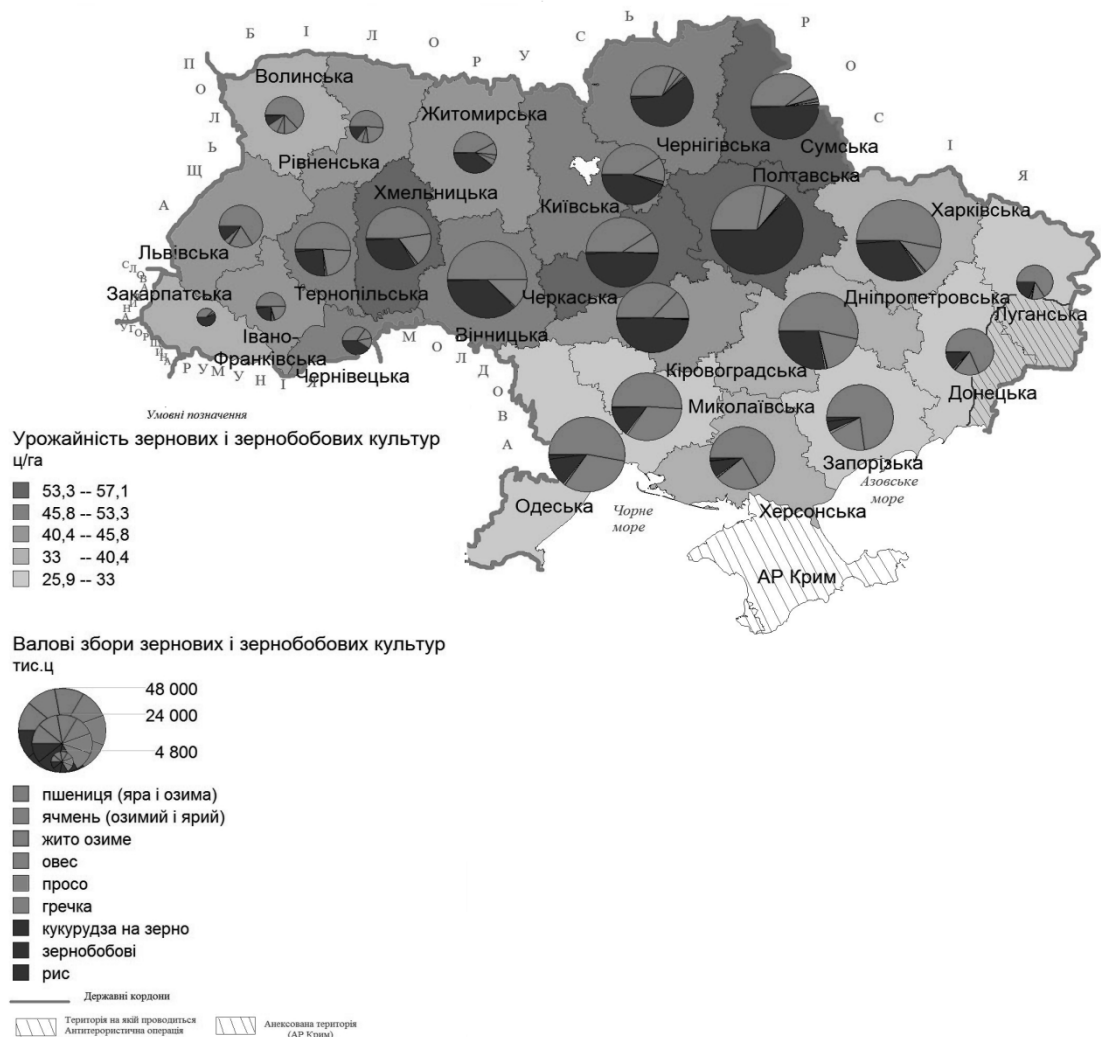

Рис. 2. Зерновий комплекс України 2015 р., % [9].

Впродовж останніх 5 років значно зросло виробництво кукурудзи. З кожним роком збільшуються посівні площі кукурудзи і в 2015 році площа збільшилась на 35,2 % порівняно з 2011 роком. Максимальна площа посівів була зафіксована у 2013 році і становила 4826,9 тис. га. Валовий збір за 2015 р. становить 181508,3 тис. ц, а урожайність 55,6 ц/га, що перевищує споживання на внутрішньому ринку майже в двічі робить цю культуру експортноорієнтованою. Найбільші валові збори кукурудзи припадають на такі області, як: Полтавська (42087 тис. т), Сумська (2616,5 тис. т), Вінницька (2574,3 тис. т), Черкаська (2495,6 тис. т) та Чернігівська (2580,2 тис. т). Найменше кукурудзи було зібрано у Волинській області. У 2014/2015 роках Україна з усіх

зернових і зернобобових культур найбільше експортувала кукурудзу 19659,7 тис. т. Основні країни-експортери української кукурудзи: Китай, Єгипет, Іспанія, Південна Корея, Нідерланди, Ізраїль, Іран, Італія, Туніс. Тоді ж як за період 2010-2011 р Україна поставляла кукурудзу тільки в країни ЄС та Єгипет.

Ячмінь є третьою по обсягах виробництва культурою в зерновому комплексі. Валовий збір становить 85761,9 тис. ц., а найбільше було зібрано у Одеській, Миколаївській, Херсонській областях. На експорт ячменю припадає 4455,6 тис. т у такі країни як: Саудівська Аравія, Туреччина, Іран, Китай, Лівія, Ізраїль, Алжир, Йорданія, Туніс, Кувейт. Якщо порівнювати показники з 2011 по 2015 рік то бачимо, що дуже почали зменшуватись посівні площі аж на 35%.

З кожним роком зростає тенденція до зменшення посівних площ піж жито. Якщо порівняти показники 2011 і 2015 років то бачимо, що майже вдвічі зменшилась посівна площа і відповідно валові збори. Жито –це типова культура Поліської зони України, відповідно на Волинську, Рівненську, Житомирську та Чернігівську області припадає 58,8 % валового збору жита України.

Круп'яні культури мають свої регіональні відмінності у вирощуванні. Відповідно гречка та овес – це культури Полісся та Лісостепу. Відповідно на Вінницьку, Житомирську, Київську, Сумську, харківську, Тернопільську та Хмельницьку області припадає 64,5 % валового виробництва гречки та 72,3 % вівса країни.

Лідируюче місце серед круп'яних культур посідає просо. Станом на 2015 рік усіма категоріями господарств в Україні вироблено 189,7 тис. т даної сільськогосподарської культури. Основаними виробниками проса є Запорізька (27,3 тис. т), Херсонська (22,7 тис. т), Харківська (22,3 тис. т), Дніпропетровська (21,4 тис. т) та Миколаївська (15,9 тис. т) області [9].

Якщо брати до уваги те що внутрішнє споживання зернових у становить майже 24 млн. тонн, то в цілому можна констатувати, що Україна виробляє зернових у 2,5 рази більше, ніж споживає. А отже, є хороші передумови для експорту зернових .

Україна — досить потужний експортер зернових культур. За обсягами експорту пшениці Україні належить шосте місце в світі (близько 7% від обсягу світової торгівлі), а за обсягами експорту ячменю вийшла в світові лідери (частка на світовому ринку складає 36%).

Окрім того що Україна нарощує обсяги виробництва зернових культур, існує ряд гострих проблем, серед яких В. М. Лебідь та К. Є. Прищепа виділяють:

1. Виробляється обсяг, набагато більший від потрібного для забезпечення хлібом і хлібопродуктами населення, і кожного року після жнив експортується значний обсяг зерна за низькими цінами одразу після жнив, а потім пізніше імпортується за набагато вищими цінами.

2. Крайній ступінь нерозвиненості експортної інфраструктури.

3. Вартість зберігання зерна на елеваторах є високою, інфраструктура зберігання є досить старою і неефективною, втрати при зберіганні також дуже високі. Українські елеватори часто зловживають своїм монопольним становищем.

4. Несталість і досить великі коливання цін на зерно. Це спричинене не тільки різницею попиту й пропозиції, а й двома іншими важливими причинами – обмінний курс і світова ціна на пшеницю.

5. Продуктивність урожаю є низькою, це спричинене застарілим обладнанням та технікою, неефективними методами ведення сільського господарства (с/г).

6. Значне скорочення попиту на зерно як корму при виробництві тваринницької продукції [4].

Вирішення цих проблем можна здійснити через наступні напрямки: створення законодавчо-нормативної бази, яка відповідає міжнародним актам та нормам; побудова інституції, які б забезпечували конкурентну здатність в ринковому середовищі; через впровадження новітніх технологій та інвестицій.

Висновки. Зерновий комплекс України – один із провідних у аграрному секторі України, що забезпечує зерном не лише внутрішній ринок, але й формує експортний потенціал країни. Низький рівень виробничої інфраструктури, недосконалість нормативно-законодавчої бази, що регулює діяльність комплексу, диспаритет цін, застарілість матеріально-технічної бази гальмують розвиток зернового комплексу. Вирішення цих проблем дозволить Україні забезпечити себе необхідною кількістю зерна та забезпечити експорт значної його кількості на світовий ринок.

Література:

1. Бойко В.І. До проблеми формування ринку зерна / В.І. Бойко // *Економіка АПК*. – 2004. – № 3. – С. 35–38.
2. Захарчук О.В. Ринок зерна: проблеми та сподівання / О.В. Захарчук, В.С. Шовкалюк // *Економіка АПК*. – 2003. – № 3. – С. 116–121.
3. Кирилов Ю.Є. Перспективи України на світовому ринку зерна / Ю.Є Кирилов // *Економіка АПК*. – 2005. – С. 135–139.
4. Лебідь В.М., К.Є. Прищепя. Сучасний стан ринку зерна України/ В. М. Лебідь, К. Є. Прищепя// *Економічний вісник Донбасу*. – 2013. – № 1 (31). – С. 131–135.

5. Майстро С.В., Хірамагомедов М.Г. Ринок зерна в Україні: сучасний стан та напрямки державного регулювання [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2012-2/doc/2/01.pdf>. – 2012.
6. Мельник Л.Л. Зерновий комплекс України в аспекті експортних можливостей та державного регулювання / Л.Л. Мельник // *Агросвіт*. – 2013. – № 4. – С. 13–19. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/agrosvit_2013_4_4.
7. Мельник Л.Ю. Експорт зернових культур Україною: стан, проблеми та перспективи розвитку / Л.Ю. Мельник, О.М. Рогожа // *Держава та регіони: Серія: Економіка та підприємництво*. – 2006. – № 4. – С. 221–226.
8. Нелеп В. Оцінка експортних можливостей агропродовольчого комплексу України / В. Нелеп // *Економіка України*. – 2011. – № 9. – С. 54–63.
9. Статистична інформація / Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

References:

1. Bojko V.I. Do problemy formuvannja rynku zerna / V.I. Bojko // *Економіка АПК*. – 2004. – № 3. – С. 35–38.
2. Zakharchuk O.V. Rynok zerna: problemy ta spodivannja / O.V. Zakharchuk, V.S. Shovkaljuk // *Економіка АПК*. – 2003. – № 3. – С. 116–121.
3. Kyrylov Ju.Je. Perspektyvy Ukrajinu na svitovomu rynku zerna / Ju.Je. Kyrylov // *Економіка АПК*. – 2005. – С. 135–139.
4. Lebidj V.M., K.Je. Pryshhepa. Suchasnyj stan rynku zerna Ukrajinu/ V. M. Lebidj, K.Je. Pryshhepa// *Економічний вісник Донбасу*. – 2013. – № 1 (31). – С. 131–135.

5. Majstro S.V., Khiramaghomedov M. Gh. Rynok zerna v Ukraini: suchasnyj stan ta naprjamky derzhavnogho rehuljuvannja [Elektronnyj resurs] //Rezhym dostupu: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2012-2/doc/2/01.pdf>. – 2012.
6. Meljnyk L.L. Zernovyj kompleks Ukrainy v aspekti eksportnykh mozhlyvostej ta derzhavnogho rehuljuvannja / L.L. Meljnyk // Aghrosvit. – 2013. – № 4. – S. 13–19. – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/agrosvit_2013_4_4.
7. Meljnyk L.Ju. Eksport zernovykh kuljur Ukrainoj: stan, problemy ta perspektyvy rozvytku / L.Ju. Meljnyk, O.M. Roghozha // Derzhava ta rehiony: Serija: Ekonomika ta pidpryjemnyctvo. – 2006. – № 4. – S. 221–226.
8. Nelep V. Ocinka eksportnykh mozhlyvostej aghroprodovoljchogho kompleksu Ukrainy / V. Nelep // Ekonomika Ukrainy. – 2011. – № 9. – S. 54–63.
9. Statystychna informacija / Derzhavnyj komitet statystyky Ukrainy [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua>.